

Pitkäaikaistyöttömyys ja aktivointi

Tampereen yliopiston Porin yksikkö

professori Antti Saloniemi

yliopistotutkija Jukka Niemelä

tutkimusavustaja Noora Elonen

Työllisyys- ja valmennuspalveluiden foorumi 22.11.2016

Palvelut ja asiakkaat – aktivoinnin vaikutukset pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin ja toimijuuteen

- Mitä ja miksi?
- Yhteishanke Porin kaupungin ja yliopistokeskuksen Porin yksikön kanssa
- Kiinnostuksen kohde: pitkäaikaistyöttömyys ja aktivointitoimenpiteet
 - Vaikutukset hyvinvointiin ja toimijuuteen
 - Mitä voi sanoa toimien tehokkuudesta, miten niitä pitäisi arvioida?
 - Kuntien työmarkkinatuen maksuosuus ja sen kasvaminen; sakkolista
 - Aktivointitoimenpiteisiin kohdistuva kritiikki: työllistymisvaikutukset vähäisiä, ”tempputyöllistäminen”, ”orjatyö” eli pakkotyöllistämistä palkatta
 - Aktivoinnin vaikutuksia työttömien hyvinvointiin ja toimijuuteen tutkittu vähän

Klassinen näkökulma (Jahoda ym.) työttömyyden vaikutuksista ja aktivointi

- **Työn latentit funktiot.** Ansiotyö a) rakenteistaa ajankäyttöä b) tarjoaa lähisuhteiden ulkopuolisia sosiaalisia kontakteja c) liittyy yksilön yhteisön päämääriin, d) on statuksen ja identiteetin lähde, f) on säännöllistä toimintaa
- Työtön ei voi toteuttaa näitä yleisinhimillisiä sosiaalipsykologisia tarpeita. Seurauksena on pahoinvointi ja toiminnan lamaantuminen. Työttömyyden haitalliset vaikutukset eivät aiheudu vain taloudellisesta ahdingosta.
- **Olettamus.** Työtön voi erilaisissa aktivointitoimenpiteissä mainittuja tarpeita ja parantaa hyvinvointiaan ja toimintakykyään
- **Kokevatko pitkäaikaistyöttömät aktivointitöiden työtehtävät ja järjestelyt mielekkääksi?**

Toimintateoreettinen näkökulma työttömyyden vaikutuksiin ja aktivointiin

- **Toimijalla on resursseja** (tietotaitoa, sosiaalisia verkostoja, taloudellisia voimavaroja, terveyttä, tulevaisuudenuskoa, suunnitelmia)
- Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että pitkäaikaistyöttömien resurssit ovat yleensä huonommat kuin työllisten
- **Pitkäaikaistyöttömyys lannistaa ja rajoittaa** toimintaa monella tavalla
- **Vahvistavatko aktivointitoimenpiteet työttömien resursseja toimia työmarkkinoilla ja saada työtä?**

Työn ulkopuolisen elämän merkitys pitkäaikaistyöttömälle

- Ansiotyö ei ole ainoa keino ihmisille järjestää ajankäyttöään, osallistua yhteisiin pyrintöihin ja säännölliseen toimintaan, kehittää identiteettiä ja hankkia arvostusta
- Työelämän ulkopuolisen toiminnan tärkeys: perhe, vapaaehtoistyö, harrastukset. Yhdistykset. yms(Fryer and Payne 1993)
- Ansiotyö ei ole kaikille keskeinen elämänalue (Swedish long-term unemployment project: Nordenmark 1999)
- **Työttömyyden ja aktivoinnin merkitystä analysoitaessa on syytä kiinnittää huomiota myös näihin asioihin**
- **Samalla kuitenkin muistettava, että työttömyys voi lannistaa myös työn ulkopuolista elämää**

Aineisto 1. osa: Kyselylomake

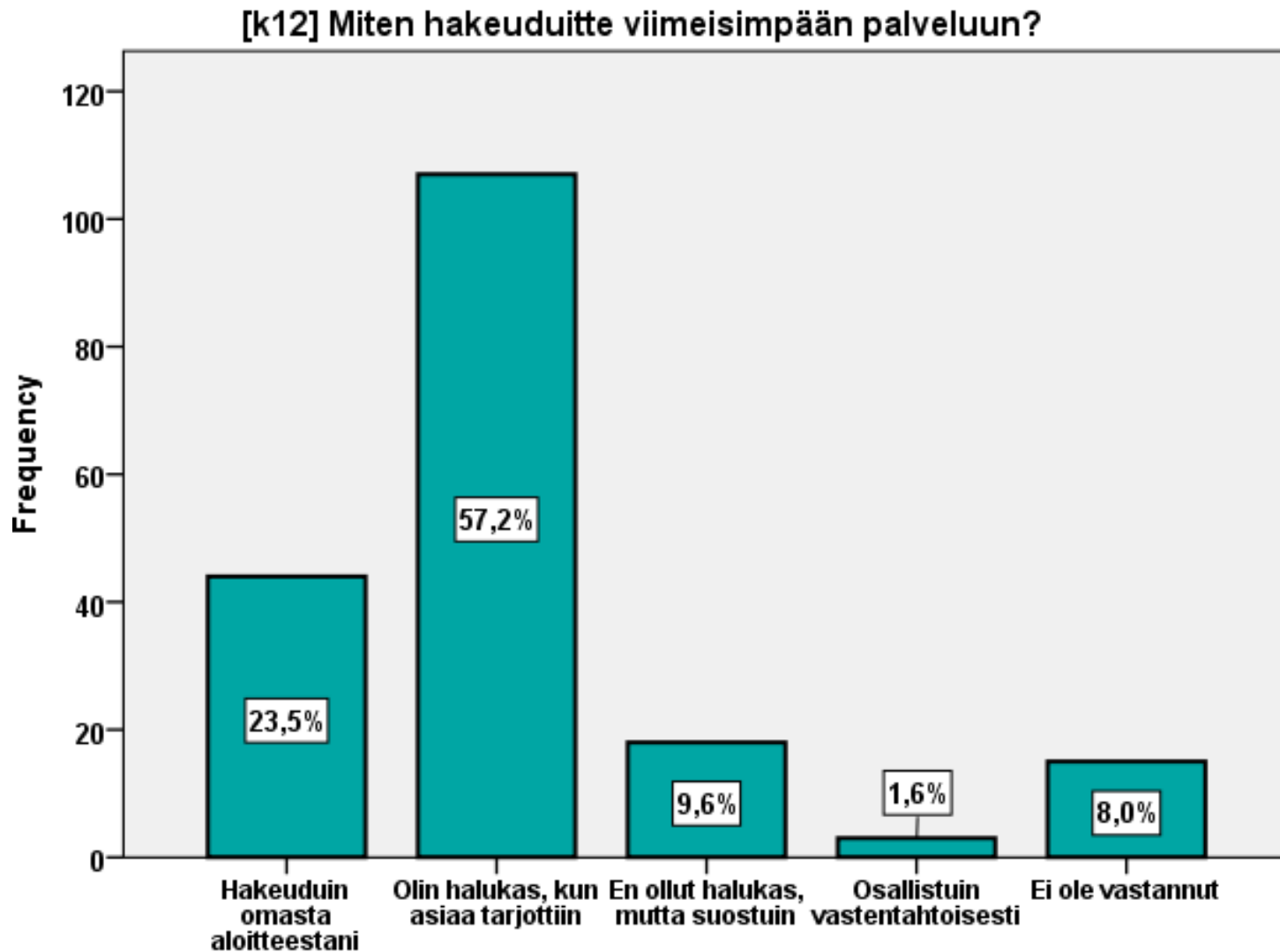
- Kyselylomake vastaajalle (1. lomake) ennen ja (2. lomake) jälkeen aktivointitoimenpiteen/palvelun
- Yhteistyössä TYP:n, TE-toimiston, aikuissosiaalityön, eri hankkeiden ja yhdistysten kanssa (Pori ja Rauma)
- 1. lomakkeita 201, 2. lomakkeita 112 (tilanne 10.11.2016)
 - lomakeaineistonkeruu aloitettu alkukesällä 2015
 - aineistonkeruuta jatketaan alkuvuoteen 2017
- 1. lomakkeessa kysytään:
 - kokemuksia aikaisemmista palveluista, odotuksia tulevasta palvelusta, ajatuksia omista työllistymisen esteistä, hyvinvointia ja työkyvyn arviointia

Kyselylomakeaineiston kuvaus

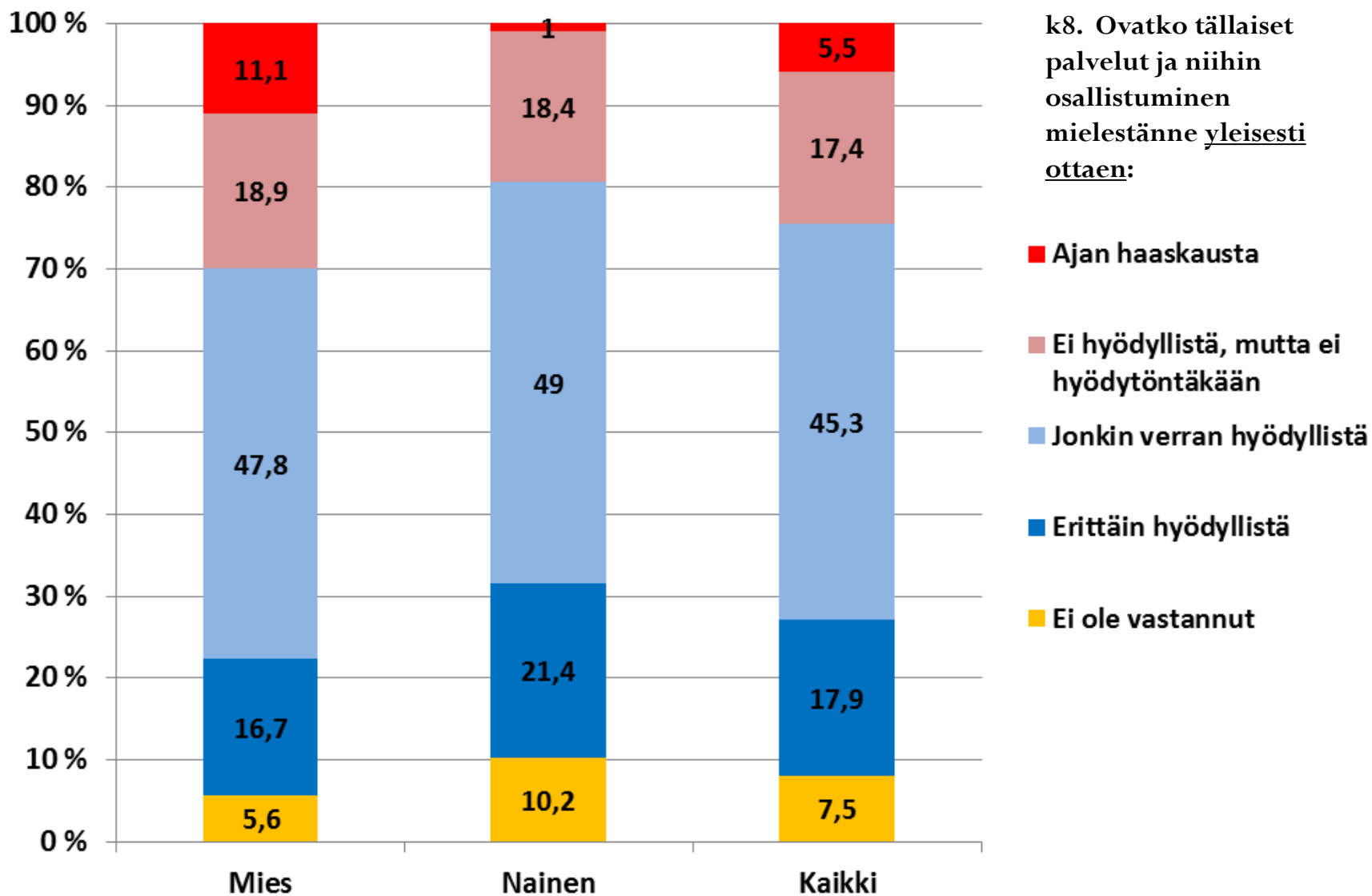
- **N = 201** (10.11.2016)
- **SUKUPUOLI**
 - miehiä: 99, naisia: 102
- **IKÄ**
 - min. 18, max. 61, keski-ikä 44 vuotta
 - suurin ikäryhmä **46-55 –vuotiaat** 32,2% koko aineistosta
 - alle 25-vuotiaita 13,6%
- **ASUMINEN**
 - ”Asun yksin” on yleisin vastaus 44,8% kaikista vastaajista (90/201)
- **KOULUTUS**
 - ”Ammattikoulu” yleisin 41,8% koko aineistosta
 - ”Ei ammatillista koulutusta” 25,4% seuraavaksi yleisin

Yli puolet vastaajista oli halukkaita osallistumaan palveluun,
kun sitä tarjottiin

Noin viidesosa hakeutui palveluun itse

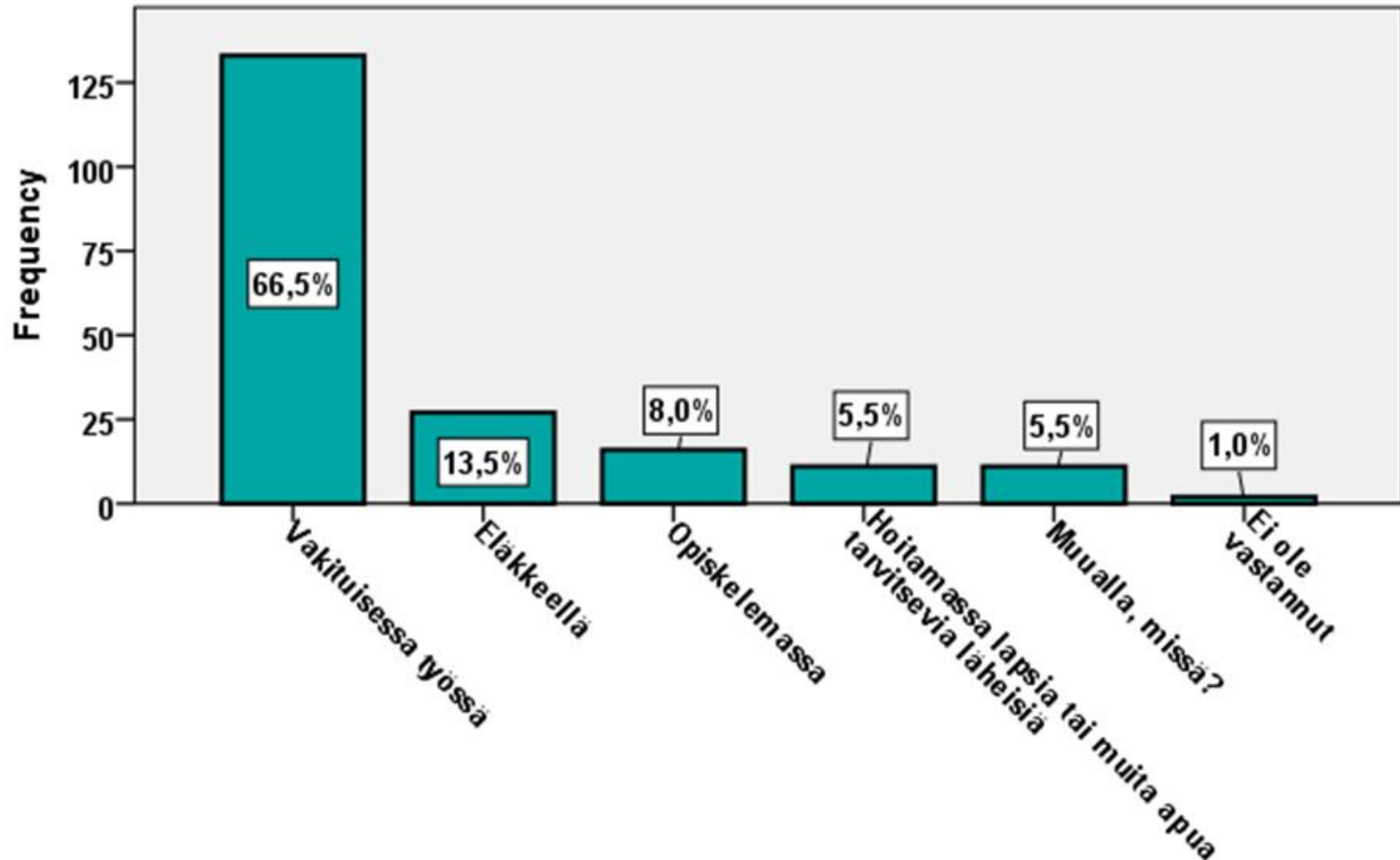

Naiset kokevat palveluihin osallistumisen hieman myönteisemmin kuin miehet

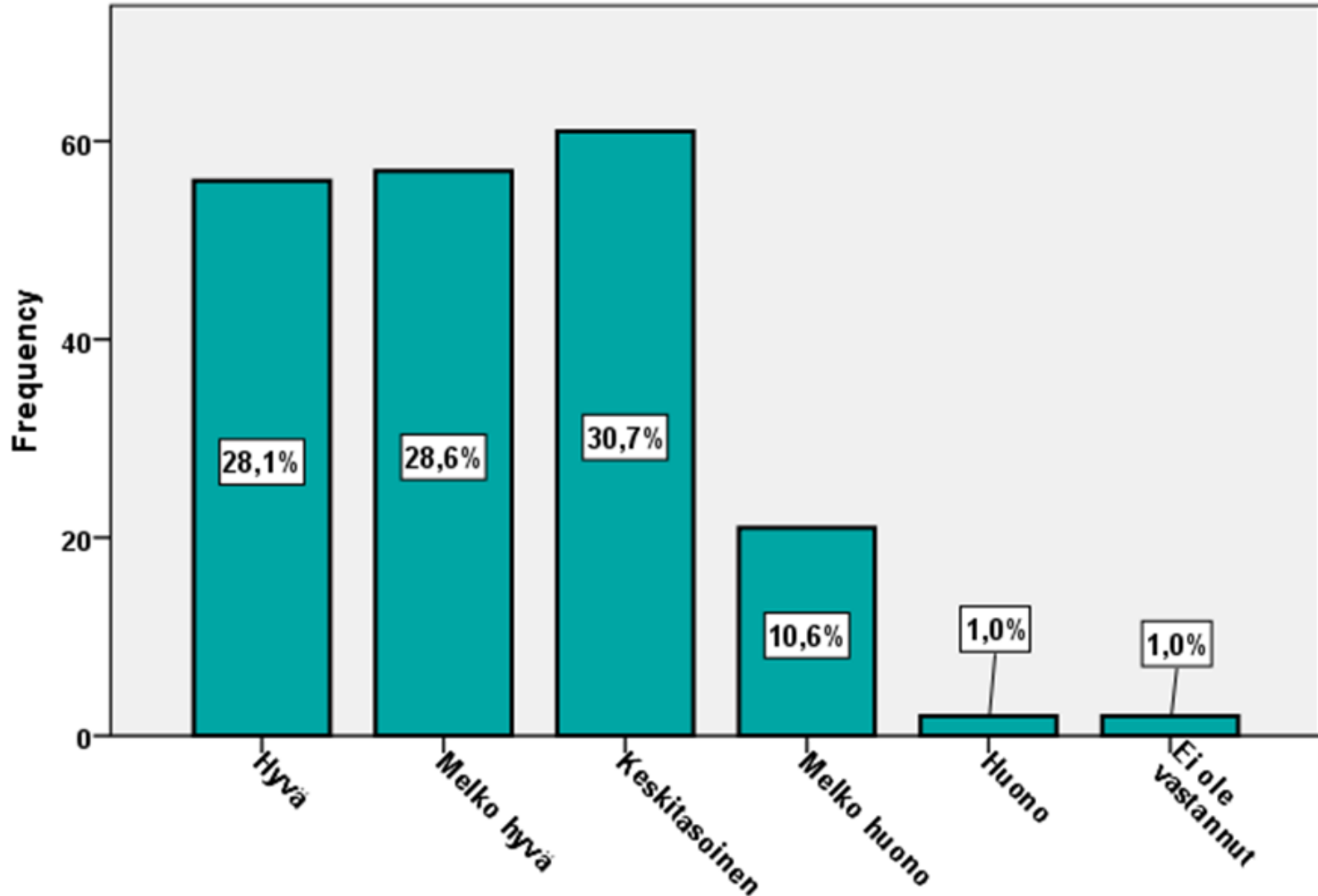
Yli puolet vastaajista halusi olla kahden vuoden kuluttua vakituksessa työssä

[k14] Jos kaikki tapahtuisi elämässänne ja työmarkkinoilla pelkästään omien toiveidenne mukaan, millaisessa elämäntilanteessa olisitte kahden vuoden kuluttua?

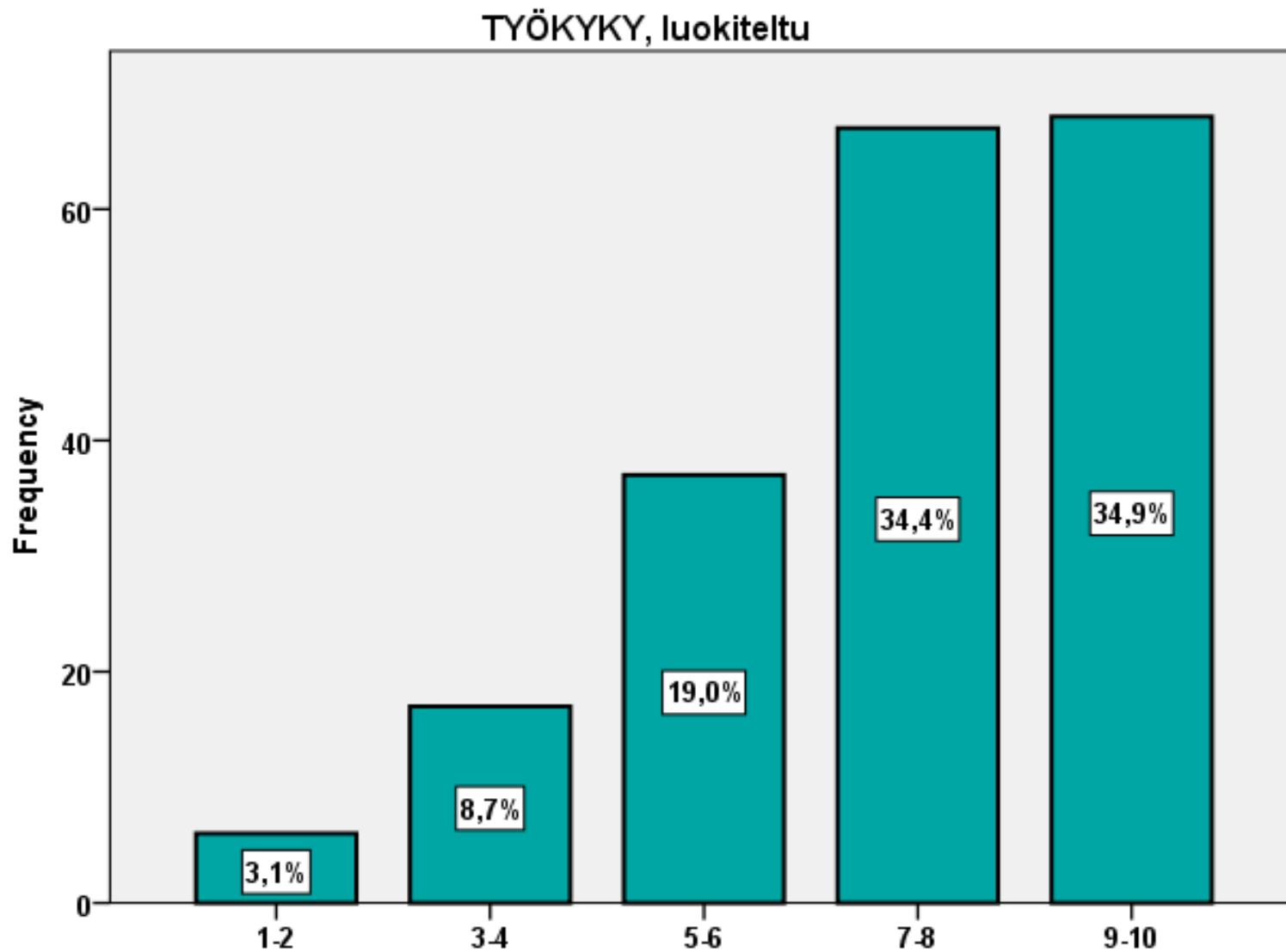

Vain vajaa kolmannes kokee terveytensä hyväksi

[k19] Millainen on terveydentilanne?

Suurin osa kokee olevansa edes kohtuullisen työkykyisiä
Kuitenkin 1/3 arvioi työkykynsä melko huonoksi tai huonoksi

Millä tavalla ja keiden hyvinvointiin ja työkykyyn toimenpiteet vaikuttaa?

* Yhteensä 112 osallistujalta on ennen / jälkeen tieto

* Hyvinvoinnin mittarit:

Koettu terveys

Stressi

GHQ

* Lisäksi arvio omasta työkyvystä asteikolla 0-10

Toimenpiteet lisäsivät henkistä hyvinvointia

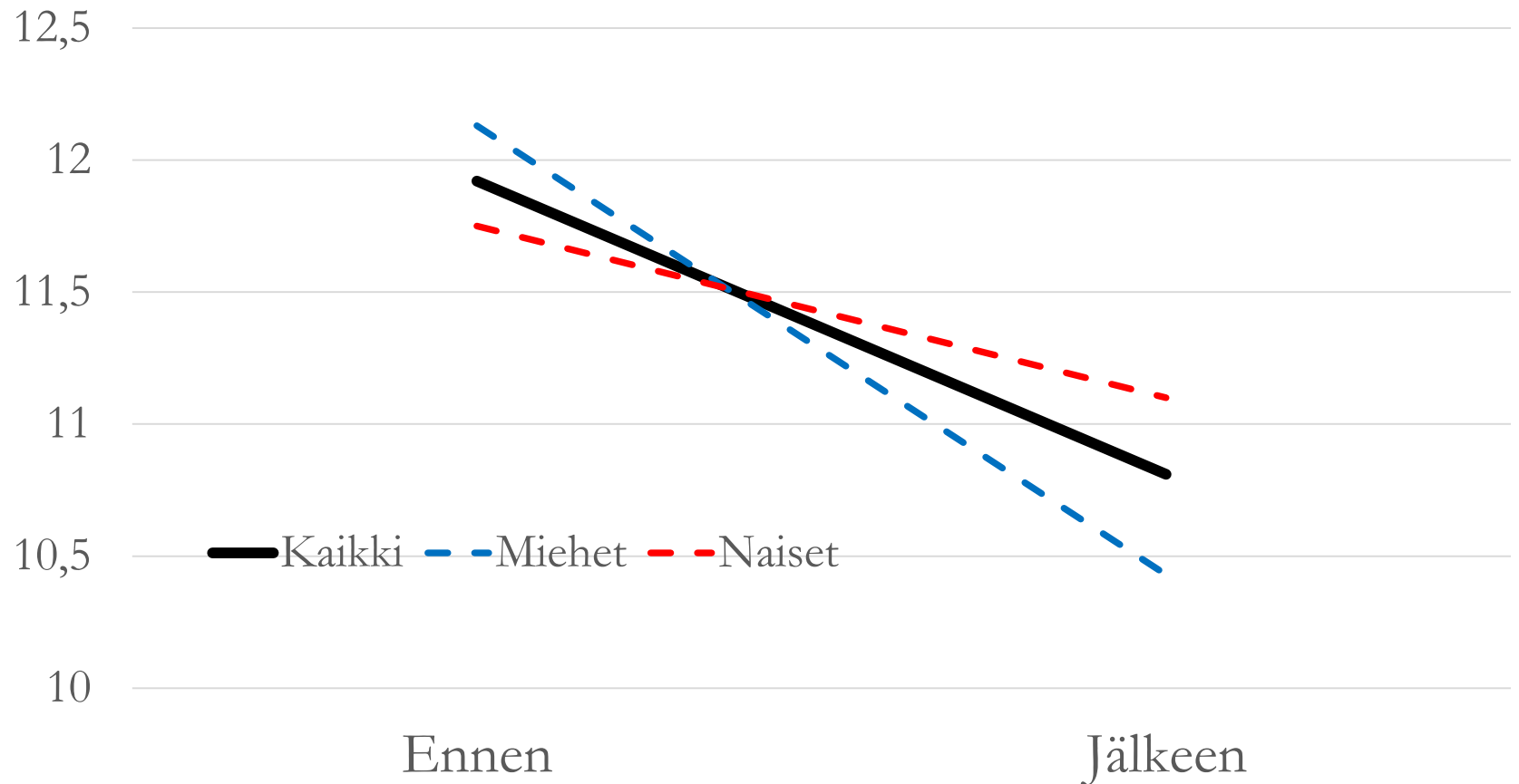
... koska mittarin arvo toisessa mittauksessa oli tilastollisesti merkitsevästi alempi kuin alussa!

Mutta ketä toimenpide tässä mielessä hyödytti?

Miehiä? Naisia? Valmiiksi hyvin koulutettuja?

Toimenpiteen alussa hyvin voivia? Nuoria?

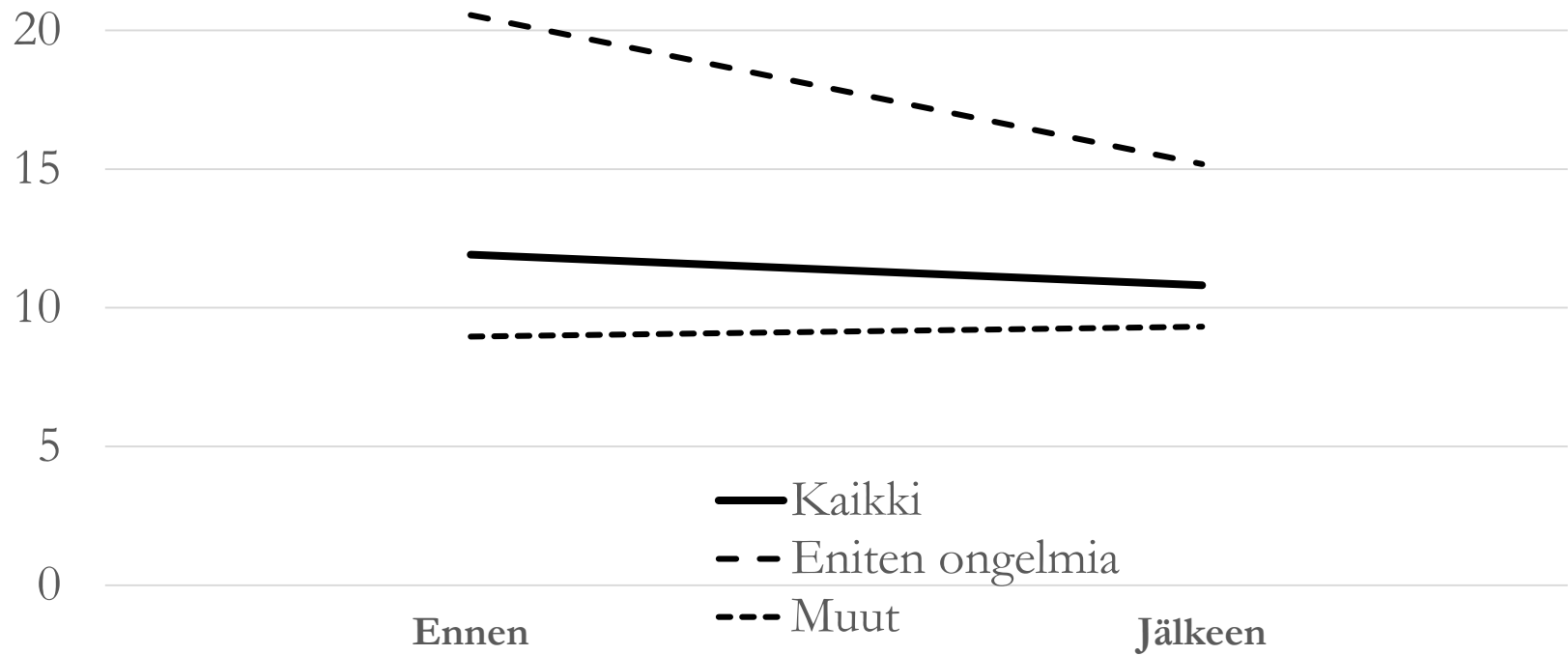
Henkisen hyvinvoinnin ongelmat ennen ja jälkeen palvelun

Jostakin syystä miesten henkinen hyvinvointi kohentuu toimenpiteen aikana enemmän kuin naisten.

Lähtötilanteessa ero ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Henkisen hyvinvoinnin ongelmat ennen ja jälkeen palvelun sillä neljänneksellä, jolla ongelmia eniten ja muilla osallistujilla

Kiinnostavin tulos:

Eniten toimenpiteiden hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista hyötyvät ne, joiden lähtötilanne on heikoin.

Sama rakenne toistuu kaikilla hyvinvointimittareilla.

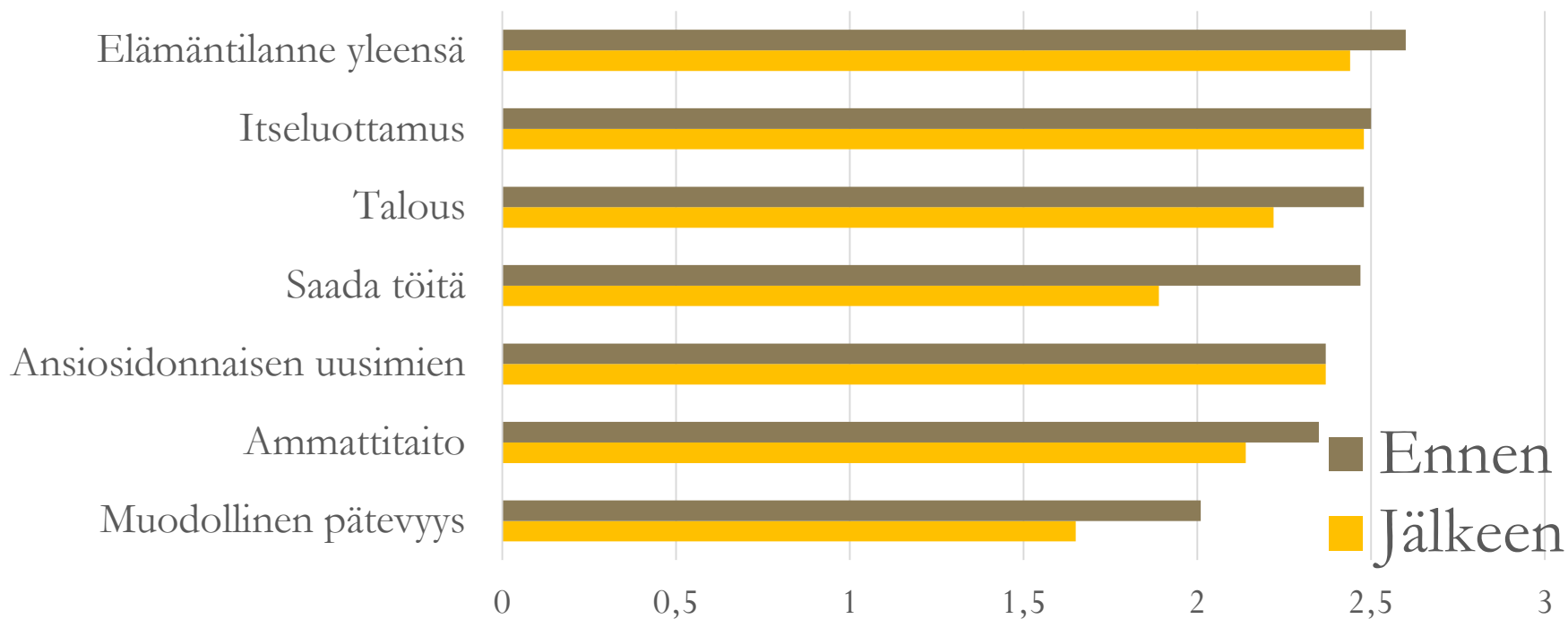
Toimenpiteet eivät vaikuta arvioihin siitä, millainen on työkyky.

Myöskään arviot työmarkkinoille pääsyn esteistä eivät muutu.

Toimenpiteen luonteella tai osallistujien iällä tai aikaisemmalla koulutuksella ei ole merkitystä.

Palveluun kohdistuneet odotukset ja arviot niiden toteutumisesta

Kaavion otsikko

Aineisto 2. osa: Teemahaastattelut

AINEISTON KUVAUS	Sukupuoli	Ikä	Työttömyyden kesto	Työllisyyspalvelu
Yhteenveto	Naisia 8	23 -61 –vuotiaita	12 kuukaudesta 30 vuoteen (usein viimeinen työsuhde palkkatuella)	Kuntouttava työtoiminta 5 Työkokeilu 1 Palkkatukityö 9 Työvoimakoulutus/jokin kurssi 0
Haastateltavia yhteensä 15	Miehiä 7	Keski-ikä 49 - vuotta		

- haastattelut ennen ja jälkeen aktivoinnin (usein jo aikaisempia kokemuksia aktivoinnista)
- syksy 2015 - syksy 2016
- 1. haastattelu, ennen:
 - taustatiedot, työkokemus, koulutus, terveydentila, arkielämä, odotukset alkavasta palvelusta, kokemukset aikaisemmista palveluista, tulevaisuuden suunnitelmat, mielipiteet ja kokemukset Te-toimistossa ja TYP:ssä asioinnista
- 2. haastattelu, jälkeen:
 - täyttyivätkö odotukset, tapahtuiko muutoksia aktivointijakson aikana, minkälainen henkilön tilanne on nyt

Mitä haluamme tietää:

- **Tarkastelemme aktivointia ja aktiivisuutta**
(aktiivisuus – passiivisuus jakolinja on liian suppea kuvaamaan kenttää, jossa pitkään työttömänä olleet toimivat):
 - Aktivoivien palvelujen rooli näiden ihmisten elämässä? Millä tavoin toimenpiteet/palvelut vaikuttavat työttömien omiin tulkintoihin resursseistaan työmarkkinoilla ja elämässä yleensä?
 - Millä tavalla toimenpiteiden/palveluiden tehoa tai tehottomuutta ylipäättänsä pitäisi arvioida?

Pitkäaikaistyöttömien resurssit ja rajoitteet

RESURSSIT	RAJOITTEET
1) koulutus, tutkinnot ja kurssit (1)	1) vanhentunut koulutus; tiedon ja taidon puute (1)
2) aikaisempi työkokemus (1)	2) rakenteelliset tekijät, järjestelmä (ei voi itse vaikuttaa) (3)
3) terveys ja oma jaksaminen (1)	3) terveysongelma, -vaiva (1)
4) oma asenne ja luonne (1)	4) oma asenne ja luonne (1)
5) TE-toimiston/viranomaisten palvelu ja käytännöt (3)	5) TE-toimiston/viranomaisten palvelu ja käytännöt (3)
6) työtoimintapaikka ja sen käytännöt (3)	6) työtoimintapaikka ja sen käytännöt (3)
7) oma aktiivisuus vapaa-ajalla ja työasioissa (1)	7) oma passiivisuus vapaa-ajalla ja työasioissa (1)
8) talouden kohentuminen, raha-asiat (2)	8) toimeentulon haasteet (2)
9) muut resurssit (omat taidot, tuuri, jne.) (1, 2, 3)	9) ikä (1)

Taulukko 3. Mitkä tekijät edistävät ja rajoittavat pitkäaikaistyöttömien toimijuutta sekä työelämässä että työelämän ulkopuolella.

Työllistyvyys koostuu kolmesta eri tekijästä, jotka ovat

- 1) yksikölliset tekijät (terveys, toimintakyky, koulutus, tms.),
- 2) henkilökohtaiset tilannetekijät (toimeentulo, asuminen, kulkuyhteydet, tms.) ja
- 3) ympäristötekijät (työpaikkojen olemassaolo ja sijainti, rekrytointikäytännöt, tms.). (McQuaid & Lindsey 2005.)

Millaiset käytännöt voisivat resursoida vaikeasti työllistyviä?

- **Asiakaskontakteilla on väliä!**
- Ajatus siitä, että verkko olisi kaikkien palvelujen ydin, saattaa vaikeuttaa heikoimmilla resursseilla varustettujen asemaa
- Tämän hankkeen tulokset tukivat ainakin jossain määrin aikaisempien tutkimusten tuloksia kasvokkaisten kontaktien tärkeydestä
- IT-taitojen puutteet pitää ottaa vakavasti!

Paikoilla, joissa palvelua toteutetaan, on väliä!

- Miten työtoimintapaikassa tuetaan ja edistetään työttömän resurssien vahvistumista ja työnhakua?
- Saako jatkoa, saako ohjausta, millaisia työtehtäviä saa?
- Sijainti, työkaverit
- Meillä on tuskin lainkaan tietoa siitä, mitä työpaikoilla palveluun osallistujista ajatellaan.

Aktivointi (palkkatukityö, työkokeilu, kuntouttava työtoiminta, työvoimakoulutus, työnhakuvalmennus).

Toiminnan voimavarat

- Työhistoria, koulutus, tutkinnot, terveys
- Toimeentulon taso
- Työorientaatio
- Proaktiivisuus (tulevaisuuden suunnitelmat)
- Yhteistyö työvoimaviranomaisten kanssa
- Työtoimintapaikan käytännöt
- Toiminta yksityiselämässä (perhe, harrastukset, ystävät yms)

**Erilaista aktiivisuutta
suhteessa työmarkkinoihin**

Aktiivisuustyypit

A1 Aktiivisuus kohdistuu avoimille työmarkkinoille

A2 Aktiivisuus kohdistuu työllisyyspalveluihin, ”palvelu-ura”

A3 Aktiivisuus kohdistuu työmarkkinoiden ulkopuoliseen toimintaan

Aktiivisuus- tyypit	1. Miksi	2. Mikä on palvelun rooli
A1 (8 kpl)	Henkilöllä ei ole suuria työllistymisen esteitä	Väylä kohti työelämää
A2 (5 kpl)	Jokin rajoite estää henkilöä pyrkimästä työelämään	Sisältöä elämään: vireyttä, sosiaalisia suhteita, rytmiä päivään
A3 (2 kpl)	vapaa-ajan toiminta/harrastus on isommassa roolissa elämässä kuin työ	Ei ole merkittävää roolia, käy palveluissa koska on pakko

Tuloksia

- Palvelulla (aktivoinnilla) vähäinen vaikutus työttömien resursseihin ja aktiivisuustyyppiin
- Aktiivisuustyypit suht. pysyviä
- Vain kahden henkilön aktiivisuustyyppi muuttui työmarkkinoille suuntautuvaksi, (tyypistä A2 tyyppin A1), - myönteinen palkkatyökokemus selkeytti tulevaisuuden suunnitelmia
- Muilla A1 ryhmään kuuluvilla parhaat resurssit (terveys, työhistoria, yhteistyö viranomaisten kanssa, tulevaisuudensuunnitelmia) jo ennen aktivointia eikä se vaikuttanut voimavaroihin
- Aktivointi ei lisännyt A2 ja A3 ryhmän kuuluvien resursseja eikä muuttanut aktiivisuustyyppiä. Kuitenkin hekin kokivat aktivointitöiden sisällöt mielekkäiksi

Aktivoinnin tehon/tehottomuuden arviointia

- Järjestelmän ja asiakkaan tavoitteet eivät kohtaavat
 - Pitäisikö palveluja arvioida monimuotoisemmin? – Ihmisillä on erilaisia tavoitteita suhteessa työllistymiseen (työelämään, palveluihin, vapaa-aikaan)
 - Eri aktiivisuustyypit → eri tavoitteet
- Poluttaminen palvelusta toiseen ei yleensä onnistu, ja avoimille työmarkkinoille ei juuri koskaan
 - Miksi ei onnistu?
- Vaikka aktivointi ei juurikaan vaikuta työttömän resursseihin, aktiivisuustyyppiin eikä työllistymiseen, sillä on silti ehkä hyvinvoinnin heikentymistä ehkäiseviä ja toisinaan jopa hyvinvointia parantavia vaikutuksia ainakin tilapäisesti (ks. kalvot 15-1)

Siis?

- Yksivakainen puhe niin työttömien passiivisuudesta kuin toimien tehottomuudestakin ei ole perustelua.
- Jos ”aktivointi” ja kohteiden oma aktiivisuus eivät kohtaa, tulokset eivät voi olla kovin merkittäviä.
- Palveluilla on hyvinvointivaikutuksia – erityisesti niille, joilla ongelmat ovat laajimpia, mahdollisesti palvelut todella pystyvät tarjoamaan työn kautta menetettyjä sosiaalisen elämän alueita.
- **TULOSTENTAVOITTELU ILMAN KUNNON RESURSSIJA ON TURHA HAAVE**